

IV. PORODNOST A PLODNOST

V roce 2010 dosáhl počet živě narozených dětí 117 153. Druhý rok za sebou byl zaznamenán meziroční pokles v hodnotě 1,2 tis. dětí, když vrchol porodnosti pro období prvního desetiletí 21. století nastal v roce 2008, kdy se narodilo téměř 120 tis. dětí. Úroveň plodnosti v roce 2010 stagnovala na úrovni 1,49 dítěte na jednu ženu. Průměrný věk žen při porodu se opět zvýšil, a to na 29,6 let.

Při 114 976 porodech se v roce 2010 živě narodilo 60 220 chlapců a 56 933 dívek. Dvě procenta porodů ukončila vícečetné těhotenství, při 2,4 tis. porodů se narodila dvojčata a při 12 porodech trojčata. Čtyřčata se v ČR naposledy narodila v roce 2003. Téměř osm procent dětí mělo při narození nízkou porodní hmotnost, za kterou je lékaři považována váha do 2,5 kilogramu.

Tab. IV.1 Narození, 2002-2010

	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010
Narození celkem	93 047	97 929	106 130	114 947	119 842	118 667	117 446
Mrtvě narození	261	265	299	315	272	319	293
Živě narození	92 786	97 664	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
v tom: chlapci	47 712	50 262	54 612	58 475	61 326	60 368	60 220
dívky	45 074	47 402	51 219	56 157	58 244	57 980	56 933
Porody celkem	91 502	96 078	103 985	112 605	117 429	116 261	114 976
v tom: dvojčat	1 502	1 813	2 115	2 298	2 381	2 378	2 446
trojčat	20	19	15	22	16	14	12
čtyřčat	1	0	0	0	0	0	0
Podíl vícečetných porodů (%)	1,7	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1	2,1
Živě narození podle porodní hmotnosti							
méně než 1 000 gramů	329	400	421	430	472	483	446
1 000 - 2 499 gramů	5 401	6 289	7 094	8 077	8 171	8 540	8 530
2 500 - 3 499 gramů	50 382	52 817	58 313	63 643	66 378	66 009	65 691
3 500 - 4 499 gramů	35 690	37 059	38 935	41 392	43 429	42 297	40 802
4 500 a více gramů	984	1 099	1 068	1 090	1 086	1 019	1 012
Podíl dětí s por. hmotn. do 2 500 g (%)	6,2	6,8	7,1	7,4	7,2	7,6	7,7

V roce 2010 poprvé poklesl pod úroveň 60 procent podíl dětí, které se narodily vdaným ženám. Do manželství se živě narodilo 59,7 % dětí, celkem 69 989. Ještě v roce 2002 byl přítom podíl dětí narozených v manželství přesně o 15 procentních bodů vyšší. Vezmeme-li v úvahu pouze prvorodičky, pak z celkového počtu 54,3 tis. žen - matek prvorozených dětí bylo pouze 26,6 tis. vdaných, tj. 48,9 %. Mezi prvorozenými tedy v roce 2010 již převažovaly děti matek nevdaných, většinou ženy (de iure) svobodné. Tato kategorie rodinného stavu matek je jedinou, u které stále roste počet narozených dětí (39,5 tis. živě narozených v roce 2010 ve srovnání s 38,1 tis. v roce 2009). U vdaných, rozvedených a ovdovělých se rostoucí trend porodnosti zastavil, když vrcholu dosáhl v roce 2008.

Tab. IV.2 Živě narození podle rodinného stavu matky, 2002-2010

Rodinný stav matky	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010
	Živě narození celkem						
Svobodná	18 095	23 451	28 292	32 026	35 541	38 060	39 529
Vdaná	69 327	67 825	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
Rozvedená	5 086	6 101	6 674	7 208	7 617	7 610	7 389
Ovdovělá	278	287	293	303	299	284	246
Podíl dětí narozených vdaným ženám (%)	74,7	69,4	66,7	65,5	63,7	61,2	59,7
	Živě narození v 1. pořadí						
Svobodná	12 944	17 226	20 104	22 243	24 674	26 103	26 151
Vdaná	30 919	29 615	30 287	30 333	30 638	28 273	26 594
Rozvedená	850	1 203	1 402	1 435	1 598	1 624	1 564
Ovdovělá	32	22	30	39	31	39	22
Podíl dětí narozených vdaným ženám (%)	69,1	61,6	58,4	56,1	53,8	50,5	48,9

Růst počtu živě narozených dětí byl od roku 2001 až do roku 2008 nepřetržitý ve všech pořadích. V roce 2009 byl rostoucí trend porodnosti přerušen, a to opět ve všech pořadích, významnější pokles však zaznamenal pouze počet dětí prvorozených. Také v roce 2010 se meziročně snížil pouze počet narozených prvního pořadí, když prvorozených dětí se živě narodilo o 1,7 tis. méně než v roce 2009, celkem 54,3 tis.

Ostatní sledovaná pořadí mezi roky 2009 a 2010 meziročně mírně posílila. Počet druhorozených dětí se zvýšil o 0,3 tis. na 45,5 tis., počet dětí narozených ve třetím či vyšším pořadí o 0,2 tis. na 17,3 tis. Šlo přitom výhradně o děti nevdaných matek. Počty dětí narozených v manželství dosáhly vrcholu u dětí prvního a druhého pořadí v roce 2008, u vyšších pořadí již v roce 2007. Důsledkem rozdílného vývoje v počtu dětí narozených v a mimo manželství podle pořadí se počínaje rokem 2007 v manželství rodí více druhorozených než prvorozených. Aktuálně tedy u manželské porodnosti neplatí obecný stav, že majoritní je porodnost prvního pořadí.

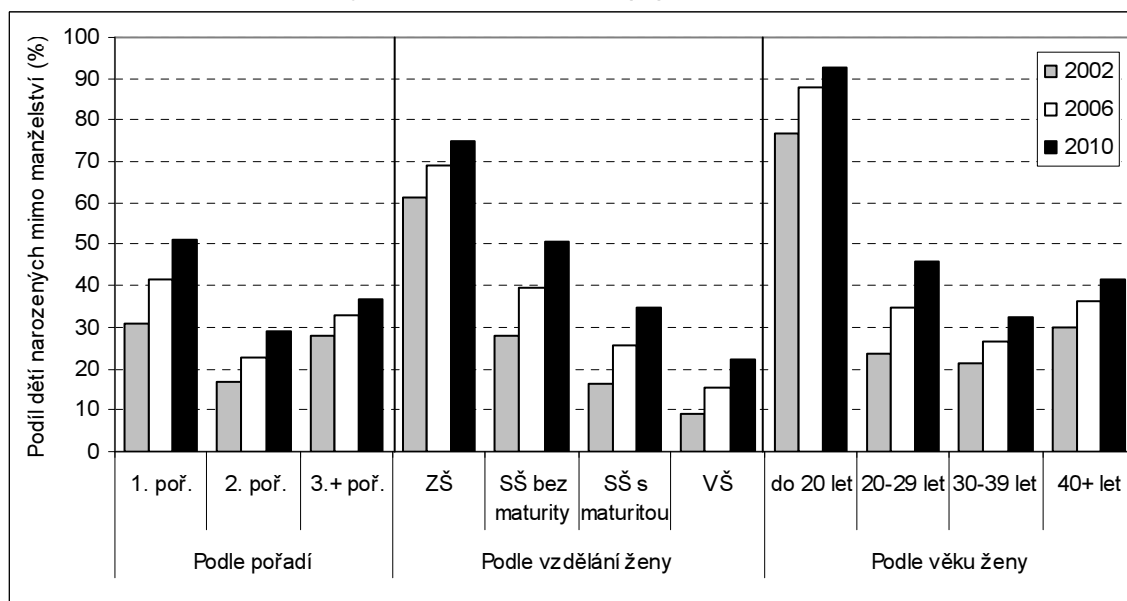
Tab. IV.3 Živě narození podle pořadí a legitimacy, 2002-2010

	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010
Živě narození celkem	92 786	97 664	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
v 1. pořadí	44 745	48 066	51 823	54 050	56 941	56 039	54 331
v 2. pořadí	34 447	35 669	39 038	43 400	45 291	45 206	45 514
v 3. a dalším pořadí	13 594	13 929	14 970	17 182	17 338	17 103	17 308
Živě narození v manželství	69 327	67 825	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
v 1. pořadí	30 919	29 615	30 287	30 333	30 638	28 273	26 594
v 2. pořadí	28 621	28 672	30 237	32 999	33 883	33 031	32 411
v 3. a dalším pořadí	9 787	9 538	10 048	11 763	11 592	11 090	10 984
Živě narození mimo manželství	23 459	29 839	35 259	39 537	43 457	45 954	47 164
v 1. pořadí	13 826	18 451	21 536	23 717	26 303	27 766	27 737
v 2. pořadí	5 826	6 997	8 801	10 401	11 408	12 175	13 103
v 3. a dalším pořadí	3 807	4 391	4 922	5 419	5 746	6 013	6 324
Podíl dětí narozených mimo manželství	25,3%	30,6%	33,3%	34,5%	36,3%	38,8%	40,3%

V současné době jsou děti prvního pořadí rozloženy zhruba rovnoměrně mezi manželské a nemanželské. V roce 2010 se narodilo 26,6 tis. prvorozených dětí ženám vdaným a 27,7 tis. ženám svobodným, rozvedeným či ovdovělým. Podíl prvorozených dětí narozených mimo manželství během roku 2010 přesáhl hranici 50 procent, činil 51,1 %. Statistika tak dokládá dlouhodobý proces uvolňující se vazby mezi sňatkem ženy a (následným) narozením jejího prvního dítěte v české společnosti. Významně přitom roste podíl dětí narozených mimo manželství i mezi druhorozenými (16,9 % v roce 2002 a 28,8 % v roce 2010) a dětmi vyšších pořadí (posun z 28,0 na 36,5 %). Celkem se v roce 2010 v ČR živě narodilo mimo manželství 40,3 % dětí, v absolutním počtu 47 164, o 1 210 více než v roce 2009.

Rozšiřování nemanželských porodů probíhá nejen obecně u všech pořadí narozených, ale i napříč vzdělanostním a věkovým spektrem žen. Vysoká nemanželská porodnost je tradičně zaznamenávána u žen nejmladších (u žen mladších 20 let věku byl v roce 2010 podíl dětí narozených mimo manželství 92,7 %) a také u žen, které dosáhly pouze základního vzdělání (74,9 % v roce 2010).

Obr. IV.1 Podíl živě narozených mimo manželství (%), 2002-2010

Rychle se zvyšující zastoupení dětí narozených nevdaným ženám však neznamená, že stejnou měrou přibývá dětí, které vychovává pouze sama matka. Jak dokládají některé výzkumy a studie, z velké části se děti rodí do fungujících rodin, kde ovšem nejsou rodiče oddáni. Pro tuto skutečnost svědčí i statistika dětí, u kterých nebyly v hlášení o narození uvedeny identifikace otce. Tato data jsou dostupná od roku 2007, kdy bylo zpracování údajů o otci rozšířeno i na děti žen svobodných, rozvedených a ovdovělých. Přejmeme-li předpoklad, že pokud jsou uvedeny charakteristiky otce dítěte, je otec připraven se na výchově dítěte podílet, pak se podíl dětí samoživitelek pohybuje kolem jedné desetiny. V roce 2010 nebyly uvedeny údaje o otci u 10,2 tis. živě narozených dětí, což odpovídá 8,7 % z celkového počtu narozených. V podstatě totožné číslo náleží i roku 2009 a ani údaj za roky 2008 a 2007 se příliš neliší (byl jen mírně vyšší). Relativně více matek-samoživitelek v tomto vymezení však najdeme, zkoumáme-li odděleně například děti třetího či dalšího pořadí (12,0 % v roce 2010), ženy mladší 25 let (23,6 %) nebo ženy s pouze základním dokončeným vzděláním (35,3 %).

Tab. IV.4 Podíl živě narozených s neuvedenými údaji o otci (v %), 2007-2010

	2007	2008	2009	2010
Podíl samoživitelek ze všech matek				
celkem	9,7	10,0	8,6	8,7
u narozených ve 3.+ pořadí	10,7	11,7	11,3	12,0
u žen se základním vzděláním	30,0	33,4	35,0	35,3
u žen mladších 25 let	22,1	23,9	23,2	23,6
Podíl samoživitelek z nevdaných matek				
celkem	28,0	27,5	22,1	21,7
u narozených ve 3.+ pořadí	33,9	35,2	32,2	32,8
u žen se základním vzděláním	43,6	46,9	47,4	47,1
u žen mladších 25 let	35,3	36,3	33,2	33,1

Po výrazném snížení plodnosti v 90. letech 20. století, kdy populačně silné ročníky žen ze sedmdesátých let začaly odkládat narození dětí a budovat nový režim reprodukčního chování, se na počátku 21. století opět začala plodnost žen v ČR zvyšovat. Úhrnná plodnost, tedy průměrný počet dětí připadající na jednu ženu reprodukčního věku, dosáhla minima 1,13 v roce 1999. Počínaje rokem 2000 úhrnná plodnost rostla, od roku 2004 výrazněji. Nejvýznamnější nárůst byl zaznamenán mezi lety 2006 a 2007 (o 11 setin). V roce 2008 se úroveň plodnosti dostala na úroveň 1,50, a to zejména díky generacím z 2. poloviny 70. let, které realizovaly ve srovnání se staršími generacemi o několik let odloženou plodnost.

Tab. IV.5 Ukazatele plodnosti, 2002-2010

	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010
Úhrnná plodnost	1,17	1,23	1,33	1,44	1,50	1,49	1,49
1. pořadí	0,56	0,60	0,66	0,69	0,73	0,73	0,72
2. pořadí	0,43	0,44	0,48	0,53	0,55	0,55	0,56
3.+ pořadí	0,18	0,18	0,19	0,22	0,21	0,21	0,21
Čistá míra reprodukce	0,56	0,59	0,64	0,70	0,72	0,73	0,72
Průměrný věk matek při narození dítěte	27,8	28,3	28,9	29,1	29,3	29,4	29,6
1. pořadí	25,6	26,3	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6
2. pořadí	28,7	29,3	29,9	30,1	30,5	30,6	30,7
3.+ pořadí	32,3	32,6	33,0	33,1	33,3	33,3	33,2

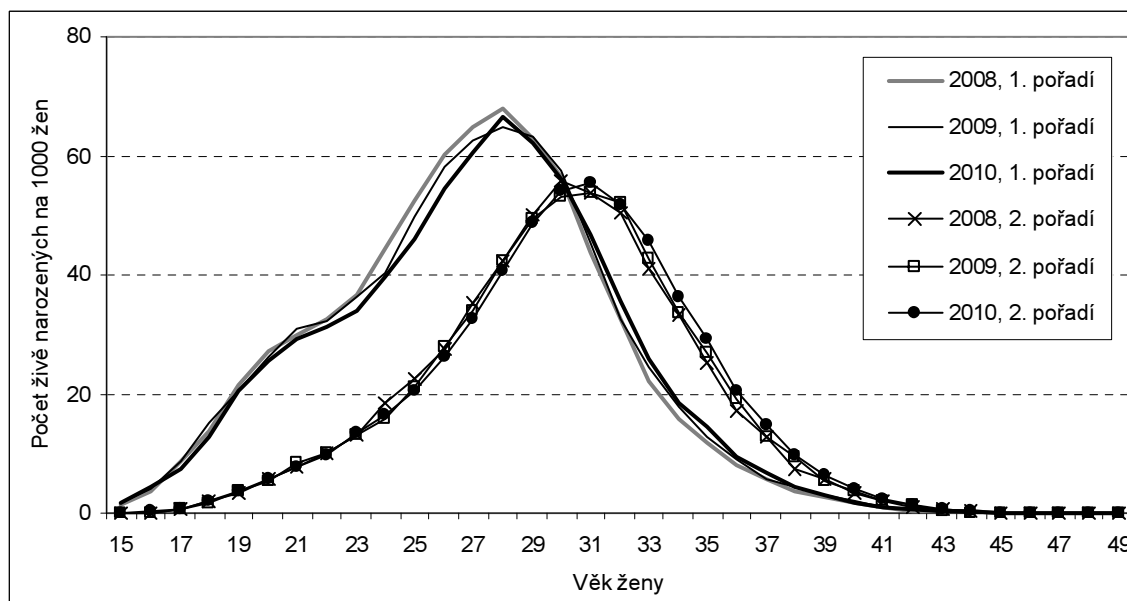
Pozn.: Čistá míra reprodukce vyjadřuje počet živě narozených dívek na jednu ženu, které by se při současné úrovni plodnosti a úmrtnosti dožily věku svých matek při porodu. Jde o ukazatel dlouhodobé reprodukce obyvatel.

V roce 2009 však příznivý trend rostoucí plodnosti již dále nepokračoval, svůj vliv zde pravděpodobně měl nepříznivý ekonomický vývoj. I mezi roky 2009 a 2010 úroveň plodnosti stagnovala, třetím rokem tak úhrnná plodnost v ČR zůstává mírně pod hranicí 1,50 (maximum v roce 2008 odpovídalo hodnotě 1,497). Při zachování rozložení plodnosti podle věku na úrovni roku 2010 by na jednu ženu v průměru připadlo 1,493 dítěte. Také úhrnná plodnost prvního pořadí dosáhla svého maxima (v období po roce 1993) v roce 2008 a v dalších dvou letech klesala. Za stavu roku 2010 by na jednu ženu připadlo 0,72 dítěte prvního pořadí. Rostoucí trend plodnosti zatím nebyl přerušen u druhého pořadí narozených (0,56 v roce 2010), úhrnná plodnost třetího pořadí poslední tři roky stagnuje (na 0,21).

I přes téměř neměnnou celkovou úroveň plodnosti nadále pokračuje v růstu průměrný věk matek při porodu. V roce 2010 děti v průměru rodily ženy ve věku 29,6 let, prvoroďičky byly přesně o dva roky mladší – 27,6leté. Za posledních deset let se průměrný věk matek zvýšil o dva roky. V meziročním srovnání let 2009 a 2010 se posunul v celkovém pohledu a v pohledu prvoroďiček o dvě desetiny roku, u druhoroďiček o jednu desetinu roku (na 30,7 let). Naproti tomu průměrný věk žen při narození dítěte třetího či vyššího pořadí se

poprvé od roku 1993 pohyboval opačným směrem, po loňské stagnaci se v roce 2010 snížil o jednu desetinu na 33,2 let.

Obr. IV.2 Míry plodnosti podle věku ženy a pořadí dítěte, 2008-2010

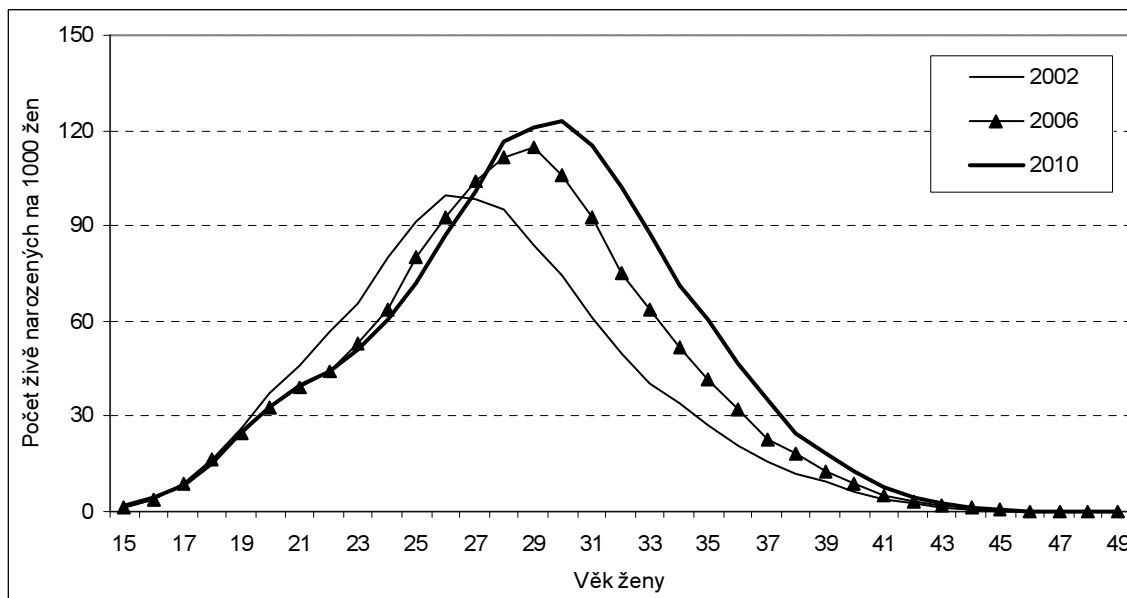
Tab. IV.6 Míry plodnosti podle věku ženy a pořadí dítěte (na 1 000 žen), 2002-2010

Věk	1. pořadí			2. pořadí			3.+ pořadí			Celkem		
	2002	2006	2010	2002	2006	2010	2002	2006	2010	2002	2006	2010
18	14,5	14,5	12,9	1,8	1,5	2,1	0,1	0,1	0,3	16,4	16,1	15,2
19	23,0	20,5	20,7	3,4	3,4	3,8	0,3	0,5	0,5	26,8	24,4	24,9
20	30,6	26,5	25,4	5,5	5,4	5,7	0,9	1,0	1,4	36,9	32,9	32,5
21	36,3	29,5	29,3	8,0	7,8	7,9	1,6	1,9	2,2	45,8	39,3	39,4
22	40,8	32,1	31,2	13,4	9,2	9,9	2,4	2,6	3,2	56,6	44,0	44,3
23	43,4	36,9	33,8	19,4	13,3	13,3	3,0	2,9	3,9	65,8	53,1	51,1
24	50,3	41,6	39,5	25,6	17,8	16,4	4,3	4,1	4,3	80,2	63,5	60,3
25	53,2	51,6	45,9	32,7	23,7	20,5	5,5	4,5	5,3	91,4	79,8	71,7
26	53,8	56,8	54,4	38,5	29,3	26,1	7,1	6,4	6,3	99,3	92,4	86,9
27	47,4	61,2	60,4	42,3	35,4	32,5	8,7	7,3	7,7	98,5	103,9	100,6
28	39,4	60,6	66,7	44,4	42,1	40,8	11,4	8,9	8,9	95,1	111,5	116,4
29	30,7	56,5	62,1	40,3	47,7	48,7	12,6	10,5	10,1	83,6	114,8	120,9
30	24,7	45,9	56,3	35,9	47,8	54,0	14,0	12,3	12,6	74,6	106,1	122,9
31	16,5	34,0	46,7	31,1	45,3	55,3	13,9	13,5	13,2	61,4	92,9	115,3
32	11,0	23,1	35,5	24,0	37,0	51,7	15,0	15,0	15,1	50,0	75,1	102,4
33	8,0	17,0	25,8	18,0	31,1	45,6	14,6	15,8	15,9	40,5	63,9	87,3
34	6,0	12,2	18,4	13,7	23,7	36,4	14,2	15,5	16,2	33,9	51,5	71,0
35	4,0	9,2	14,5	10,7	18,2	29,2	12,2	14,3	16,6	27,0	41,8	60,3
36	3,2	5,4	9,5	7,2	12,7	20,5	10,7	14,0	16,4	21,1	32,2	46,4
37	2,2	3,9	6,9	4,9	8,4	14,9	8,9	10,4	13,8	16,0	22,7	35,6
38	1,7	3,4	4,2	2,9	5,4	9,8	7,0	9,4	10,7	11,7	18,3	24,8
39	1,1	2,0	3,1	2,3	3,8	6,5	5,9	7,0	8,9	9,3	12,8	18,5
40	0,9	1,5	1,8	1,5	2,5	3,9	3,9	5,0	7,1	6,2	8,9	12,9
41	0,5	0,7	1,1	0,7	1,2	2,2	2,7	3,2	4,5	3,9	5,2	7,7
42	0,4	0,3	0,5	0,5	0,7	1,4	1,5	2,0	2,7	2,4	3,0	4,7
43	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,6	0,8	1,6	1,7	1,2	2,2	2,5
44	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,7	0,8	0,5	1,0	1,3

Posun ve věkovém rozložení plodnosti dokládá například i podíl, který udává, nakolik se ženy starší 30 let podílí na celkové plodnosti. Hodnota tohoto ukazatele stoupá od počátku 90. let 20. století, zvláště intenzivně pak v posledních letech. V roce 2010 se na celkové plodnosti podílely ženy starší 30 let již 47,9 %, zatímco v roce 2002 to bylo 30,8 %. Ještě markantněji přitom vzrostl uvedený podíl u prvorozených dětí, kde se ve sledovaném období zvýšil z 14,5 na 31,2 %.

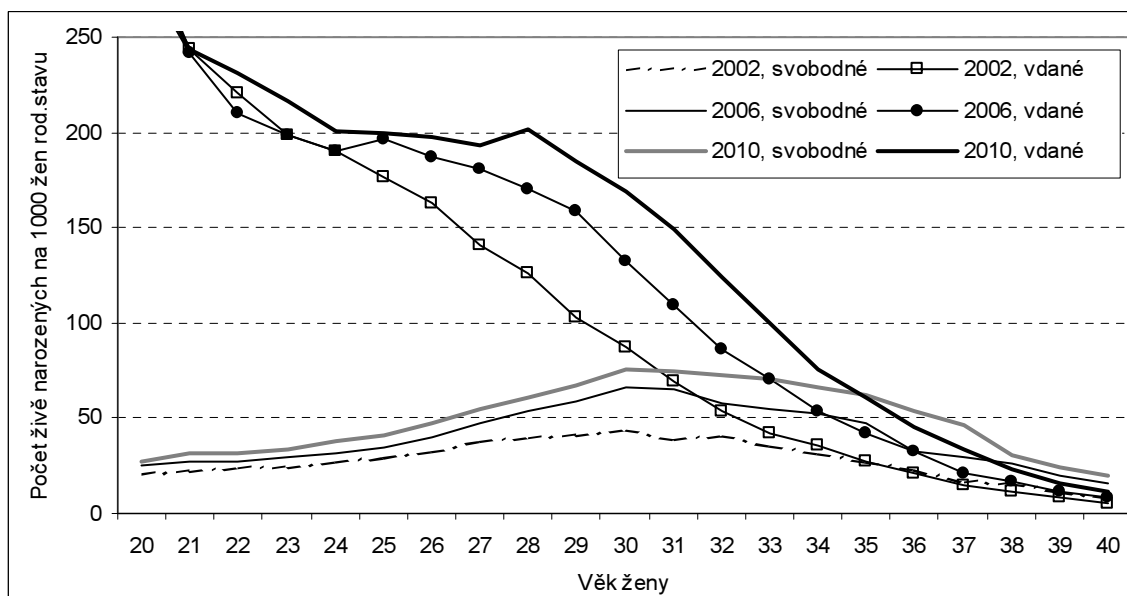
Z hlediska vývoje věkově specifických měr plodnosti došlo totiž v posledním desetiletí (s výjimkou nejmladších věkových skupin) k oživení plodnosti. Nejvyšší plodnost přísluší v současné době ženám ve věku 28-31 let, které se podílí na celkové plodnosti téměř z jedné třetiny. V roce 2010 dosáhla specifická míra plodnosti maxima ve věku 30 let (stejně jako v roce 2009 i 2008), když na 1 000 žen tohoto věku připadlo 123 narozených. Téměř z poloviny šlo přitom o děti prvního pořadí. Míra plodnosti prvního pořadí však nadále kulminuje před dosažením třicetileté hranice věku, v roce 2010 byla nejvyšší u 28letých žen (67 ‰). Míry plodnosti druhého pořadí dosáhly maxima u 31letých žen (55 ‰) a u třetího a vyšších pořadí u 35letých žen (17 ‰). V roce 2002 míry plodnosti podle pořadí dosahovaly vrcholu ve věku 26, 28 a 32 let, celkově ve věku 26 let (s intenzitou 99 ‰).

Obr. IV.3 Míry plodnosti podle věku ženy, 2002-2010

Plodnost žen kolem a po 30. roku věku roste jak u vdaných, tak u svobodných žen, což jsou dvě nejvýznamnější kategorie matek podle rodinného stavu. Obě skupiny si přitom uchovávají svůj vlastní charakter věkového rozložení plodnosti. Manželská plodnost je obecně nejvyšší u nejmladších žen a s rostoucím věkem klesá, i když aktuálně ve věkovém intervalu 23-28 let spíše stagnuje. Plodnost svobodných žen se naproti tomu nejprve s věkem zvyšuje až k vrcholu, kterého dosahuje ve 30 letech věku. Po 30. roku věku se plodnost svobodných žen opět snižuje, v intervalu 30-35 let však velmi pozvolně. Kolem 35. roku věku přitom dochází k překřížení křivek plodnosti – plodnost žen vdaných a svobodných se vyrovnává a u starších žen plodnost žen svobodných převyšuje plodnost žen žijících v manželství.

Obr. IV.4 Míry plodnosti podle věku a rodinného stavu ženy, 2002-2010

V roce 2010 bylo zaznamenáno 3 034 živě narozených dětí, jejichž rodiče (ani jeden) neměli české státní občanství. Podíl dětí cizích státních občanů tak druhým rokem činil 2,6 %. Dlouhodobě jde nejčastěji o děti s vietnamským státním občanstvím (862 živě narozených v roce 2010), s občanstvím Ukrajiny (795) a Slovenska (437). V posledních pěti letech však významně přibylo například dětí, jejichž rodiče pochází z Mongolska, vysoký bývá také počet dětí s občanstvím Ruska.

Tab. IV.7 Živě narození podle státního občanství, 2002-2010

	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010
Živě narození s cizím státním občanstvím	1 154	1 352	1 725	2 094	2 666	3 104	3 034
- podíl na úhrnu (%)	1,2	1,4	1,6	1,8	2,2	2,6	2,6
z toho státní občanství: Vietnam	349	428	608	767	913	947	862
Ukrajina	216	255	315	431	604	775	795
Slovensko	88	129	241	249	304	434	437
Rusko	68	106	105	108	134	170	168
Mongolsko	18	13	30	74	90	128	135

Pozn.: Cizí státní občanství ČSÚ udává pouze u dětí, jejichž ani jeden z rodičů nemá české státní občanství.